

nomique et sociale, Bruxelles 1927). Eser Şadan Karadeniz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Ankara 1982, 1994, 2000). 4. *Histoire économique et sociale du moyen âge* (Paris 1933). Alanının etkili eserlerinden sayılan bu kitabında Pirenne, Roma İmparatorluğu'nun sonlarından XV. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa'nın ekonomik ve sosyal değişimini incelemiştir. Bernard Miall tarafından İngilizce'ye (*Economic and Social History of Medieval Europe*, London 1936, 1939), Uygur Kocabaşoğlu tarafından Türkçe'ye (*Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, İstanbul 2005) çevrilen eseri Hans van Werveke bazı ilâvelerle yeniden yayımlamıştır (Paris 1963). 5. *Histoire de l'Europe, des invasions au XVIe siècle* (Bruxelles 1936). Bernard Miall eseri İngilizce'ye tercüme etmiştir (*A History of Europe from the Invasions to the XVI Century*, New York 1956). 6. *Les périodes de l'histoire sociale du capitalisme* (Hayez 1914). 7. *Les anciennes démocraties des Pays-Bas* (Paris 1910, 1928). J. V. Saunders tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (*Belgian Democracy: Its Early History*, Manchester 1915). 8. *Dinant dans la Hanse teuto-nique* (Namur 1904). 9. *Histoire de la constitution de la ville de Dinant au moyen âge* (Gand 1889). 10. *Bibliographie de l'histoire de Belgique* (Paris 1902, Henri Ernest Adolphe Nowé ve Hendrik Tjaard Obreen ile birlikte).

Pirenne hakkında iki hâtıra kitabı yayımlanmıştır: *Etudes d'histoire dédiés à la mémoire de Henri Pirenne* (Brüksel 1937), *Henri Pirenne: Hommages et souvenirs* (ed. Jules Duesberg, Brüksel 1938). Ayrıca görüşlerinin tartışıldığı pek çok makale ve kitap yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Bryce Lyon, "The letters of Henri Pirenne to Karl Lamprecht (1894-1915)" (*Bulletin de la commission royale d'histoire*, CXXXII [Bruxelles 1966], s. 196-231); a.mlf., *The Journal de guerre of Henri Pirenne* (Amsterdam-New-York-Oxford 1976); a.mlf., "Henri Pirenne's Réflexions d'un solitaire and his re-evaluation of history" (*Journal of Medieval History*, XXIII/3, Sept. Amsterdam 1997, s. 285-299); Richard Hodges – David Whitehouse, *Mohammed, Charlemagne and The Origins of Europe* (New York 1983); P. Rion, "La correspondance entre G. Kurth et H. Pirenne (1880-1913)" (*Bulletin de la commission royale d'histoire*, CLII [1986], s. 147-255); Andrée Despy-Meyer, "Le fonds Henri Pirenne aux archives de l'université

libre de Bruxelles" (*Archives et bibliothèques en Belgique*, LIX [Bruxelles 1988], s. 79-90); Bryce and Mary Lyon, *The Birth of Annales History: the Letters of Lucien Febvre and Marc Bloch to Henri Pirenne (1921-1935)*, (Bruxelles 1991). Çok sayıda eser ve makale yazan Pirenne'in 120 makalesinin ayrı basımı Fonds Ganshof'da muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Edward W. Said, *Orientalism*, New York 1978, s. 70-71; R. Hodges – D. Whitehouse, "Mohammed, Charlemagne and Pirenne", *Mohammed, Charlemagne and The Origins of Europe*, New York 1983, s. 1-19; Tevfik Güran, *İktisat Tarihi*, İstanbul 1988, s. 38-40, 44-45; "Henri Pirenne", *Byzantion: Revue internationale des études byzantines*, X, Bruxelles 1935, s. 813-819; F. Louis Ganshof, "Pirenne (Henri), historien, professeur à l'université de Gand (1862-1935)", *Biographie nationale*, XXX, Bruxelles 1958-59, s. 671-723; Murat Koraltürk, "Henri Pirenne (1862-1935): Yapılan ve Tezleri", *Mİ İktisat Araştırmaları Dergisi*, I/1, İstanbul 1995, s. 111-121.

AHMET KAVAS

PİRÎ BABA

XV. yüzyılda
Merzifon'da yaşayan
Kalenderî dervîşi.

Hayatı hakkındaki bilgiler, Hoca İbrâhim adlı bir kişi tarafından yazılan *Menâkıb-ı Pîrî Baba* adlı eserle Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sine dayanmaktadır. Hoca İbrâhim, 926 (1520) tarihli *Tahrir Defteri*'nde adı geçen Pîrî Baba Zâviyesi'ni kendisinin yaptırdığını söyler. Eserin yazılması sırasında Pîrî Baba'nın yeğeni Ali Dede'nin hayatta olması onun ölümünün üzerinden çok uzun süre geçmediğini göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle eserin Yavuz Sultan Selim döneminde kaleme alındığı ileri sürülmüştür (Faroqi, sy. 32 [1979], s. 662, 668). 1057 (1647) yılında Merzifon'a uğradığında Pîrî Baba'nın türbesini ziyaret eden ve hakkındaki rivayetleri nakleden Evliya Çelebi, onun Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektâş-ı Veli ile birlikte Anadolu'ya gönderdiği dervişlerinden olduğunu ve Orhan Gazi devrinden Fâtih Sultan Mehmed devrine kadar yaşadığını belirtir (*Seyahatnâme*, II, 207). M. Fuad Köprülü, Evliya Çelebi'nin görüşünü tekrarlayarak Ahmed Yesevî'nin Anadolu'daki halifelerin arasında Pîr Dede ismiyle onun adını da sayar.

Menâkıbnâme'ye göre Pîrî Baba, Merzifon'un Narince köyündedir. Yedi sekiz yaşlarında iken annesi tarafından Merzifon'da bir ayakkabıcı ustasının yanına çı-

rak verilmiştir. Eserde ilk olarak onun çıraklığı esnasında olağan üstü durumlarından bahsedilmekte, bu yaşta bile ibadetine çok düşkün olduğu ve öğle namazlarını Kâbe'de kıldığı, ustası su istediği zaman zembem kuyusundan su getirdiği hikâye edilmektedir. Bir rivayete göre, ustası hacca giderken Pîrî Baba'yı akşamları kendi evinde kalması şartıyla başka bir ustaya emanet etmiş, usta hacda iken hanımının yaptığı helvayı kendisine ulaştırmış, hac dönüşü hanımına Pîrî Baba'nın getirdiği helvadan bahsedince onun mübarek bir kişi olduğuna inanan hanımı kendisini ailesine teslim etmeye karar vermiştir. Bu kadın Pîrî Baba'nın velâyetini keşfetmekle kalmamış, kocasının da bu durumun farkına varmasını sağlamıştır (Faroqi, sy. 32 [1979], s. 671). *Menâkıbnâme*'de küçük yaşta ermiş olduğuna vurgu yapılmasının yanı sıra kendisine inanan ikinci ustasının bir gözünü bir işaretiyle kör ettiğine dair rivayet onun cezalandırıcı velî statüsünde görüldüğüne, bir defasında Kerbelâ'dan yeşil bir bardakla su getirmesi ve yine Kerbelâ'dan kendisini ziyaret edenler olduğundan bahsedilmesi de Ehl-i beyt muhabbetine vurgular olarak dikkat çekmektedir.

Gerek *Menâkıbnâme*'nin gerekse Evliya Çelebi'nin değindiği asıl konu Pîrî Baba'nın dönemin Osmanlı padişahıyla olan ilişkisidir. *Menâkıbnâme*'ye göre sabah-tan erkeklere, öğleden sonra kadınlara ayrılan hamamın küllhanında yaşayan Pîrî Baba kadınların gelmesi sırasında da hamamda kalmaya devam edince Merzifon ulemâsının tepkisini çekmiş ve padişaha şikâyet edilmiştir. Evliya Çelebi ise Pîrî Baba'nın şikâyet edilme gerekçesinin kadınların sırtına kese ve sabun sürmesi, hamilelere doğuracakları çocukların cinsiyetini haber vermesi olduğunu söylemektedir (*Seyahatnâme*, II, 206). *Menâkıbnâme*'ye göre Pîrî Baba'nın şikâyet edildiği hükümdar Fâtih Sultan Mehmed'dir. Pîrî Baba'yı cezalandırmak üzere Merzifon'a gelen hükümdar Pîrî Baba'nın bazı kerametlerini görüp onun ermiş bir kişi olduğunu anlamış, Pîrî Baba da ona İstanbul'u fethedeceği müjdesini vermiştir. Fetihten sonra Fâtih, Pîrî Baba'ya pek çok hediye ve arazi bağışlamak istemişse de o bunları reddetmiş ve kendisine hayır dua etmeleri için Merzifon ulemâsına bağışlamasını talep etmiştir. Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'a dönerken Osmanlı'da ziyaretine gittiği Konyan Baba da Pîrî Baba'nın velâyetini tasdik etmiştir. Evliya Çelebi ise Pîrî Baba'nın şikâyet edildiği padişah'ın II. Murad ol-

duğunu yazar. Onun rivayetine göre II. Murad "kâfir, zındık, mülhid ve bî-mezhep cevîkî ışıknı" ortadan kaldırmak için hiddetle Merzifon'a gider. Ancak Pîrî Baba olağan üstü haller göstererek sultana velî olduğunu ispatlar ve kendisine İzmîr'in, Şehzade Mehmed'e de İstanbul'un fethini müjdeler. Müjdesi gerçekleşince padişah tarafından tekkeye 366 köy ile Merzifon şehri vakfedilir (*Seyahatnâme*, II, 206).

Menâkıbnâme'de Pîrî Baba, kendisini cezalandırmaya gelen padişahın önce gönlünü fethedip daha sonra şehirlerin fethini müjdeleyen bir velî şeklinde anılarak devrin hükümdarından üstün bir konuma getirilmiştir. Bu motif o dönemde yazılan diğer menâkıbnâmelerde, meselâ *Vilâyetnâme-i Otman Baba*'da da görülmektedir. Bunu, Fâtih Sultan Mehmed'in dervişlere karşı izlemiş olduğu olumsuz politikaya yönelik bir tepki şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bu menkıbe, aynı zamanda Pîrî Baba'nın kalendermeşrep karakteri dolayısıyla dönemin ulemâsı tarafından pek sevilmediğine işaret etmektedir.

Pîrî Baba'nın ölüm tarihi bilinmemektedir. *Menâkıbnâme*'de vefatından sonra Narınceli hemşehrilerinin ona sahip çıkmak istedikleri, Merzifon ulemâsının buna razı olmadığı belirtilir. Hoca İbrâhim, Pîrî Baba'nın ölümünün ardından yaşanan bazı olaylardan da bahseder. Yakalandıkları bir fırtınada gemileri batmak üzere iken güvercin kılığına giren Pîrî Baba tarafından kurtarıldıklarını, bu olay üzerine onun için bir türbe yaptırdığını ve ailesine mensup bir kızı Pîrî Baba'nın yeğeni Ali Dede ile evlendirdiğini anlatır. Bu son olay Hoca İbrâhim'in Pîrî Baba ile akrabalık bağı kurma çabası olarak da kabul edilebilir.

Ahmet Yaşar Ocak, *Menâkıb-ı Pîrî Baba*'yı XVI. yüzyılda yazılan Bektaşî menâkıbnâmeleri arasında sayar (*Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, s. 61). Ancak eserde verilen bilgilerden hareketle Pîrî Baba'nın Bektaşî olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Öte yandan Hacı Bektâş-ı Velî'nin gösterdiği rivayet edilen keramet motifleriyle Pîrî Baba'nın kiler arasında benzerlikler göze çarpmaktadır. Meselâ her ikisinin de olağan üstü Kâbe yolculuğu, mevsimi gelmeden meyveleri olgunlaştırma, güvercin kılığına girme gibi kerametleri ortak motifler arasında sayılabilir (*Vilâyetnâme*, tür.yer.; Faroqhi, sy. 32 [1979], s. 666-667). Bununla birlikte *Seyahatnâme*'de XVI. yüzyıl civa-

rında Kalenderî dervişlerini nitelemek için kullanılan "ışık" terimiyle anılması, çıplak bir halde dolaşması (II, 206), *Menâkıbnâme*'ye göre (vr. 13^b-14^b) Fâtih Sultan Mehmed ile karşılaştığı sırada ona karşı gösterdiği tavırlar ve Otman Baba ile benzerlikleri onun Kalenderî dervîşi olduğunu düşündürmektedir.

Evliya Çelebi ziyareti esnasında Pîrî Baba Zâviyesi'nin bir Bektaşî zâviyesi olduğunu söylemektedir (*Seyahatnâme*, II, 207). Faroqhi tekkenin XVII. yüzyılda Bektaşîler'in kontrolünde bulunduğunu, ancak Bektaşî zâviyesi olarak kurulduğunu söylemenin pek mümkün görülmediğini belirtir (*Anadolu'da Bektaşilik*, s. 147-148). 926 (1520) tarihli *Tahrir Defteri*'nin hazırlandığı dönemde bu zâviyede Şahkulu Baba b. Bâyezîd adında bir kişinin şeyhlik yaptığı ve 982-983 (1574-1575) tarihli *Tahrir Defteri*'nden Şahkulu Baba'nın halen bu görevini sürdürmekte olduğu anlaşılmaktadır (Faroqhi, sy. 32 [1979], s. 662-663). Daha sonraki devirlerde Pîrî Baba'nın şahsiyeti etrafında pek çok menkıbe meydana gelmiştir. Evliya Çelebi, Pîrî Baba'nın tekkesine ve yaşadığına inanılan hamama pek çok ziyaretçinin gidip geldiğini, bu hamamda yıkanan hastaların iyileştiğini rivayet etmekte ve bu dönemde tekkede Memi Dede Can adlı bir şeyhin görev yaptığını belirtmektedir (*Seyahatnâme*, II, 207). Pîrî Baba'nın türbesi Merzifon'un Tekke mahallesindedir. Birkaç defa onarım gördüğü bilinen türbe en son 1977 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hoca İbrâhim, *Menâkıb-ı Pîrî Baba*, TSMK, Hazine, nr. 1313; Küçük Abdal, *Vilâyetnâme-i Otman Baba*, Ankara-Cebeci Halk Ktp., nr. 495, tür.yer.; *Vilâyetnâme* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1958, tür.yer.; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), II, 206-208; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1993, s. 46; M. Şükrü [Akkaya], *Orta Anadolu'da Bir Dolaşma*, Ankara 1934, s. 47; Hüseyin Hüsameddin [Yasar], *Amasya Târihi* (s.nşr. Ali Yılmaz - Mehmet Akkuş), Ankara 1986, I, 326-327; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 379; Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 166-167; A. Aziz Taşan, *Dünden Bugüne Merzifon*, İstanbul 1979, s. 113-114; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süflük: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s. 126; a.mlf., *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler: Metodolojik Bir Yaklaşım*, Ankara 1997, s. 61; Muzaffer Doğanbaş, *Kültürel ve Sanatsal Boyutuyla Amasya*, Amasya 2003, s. 170-174; S. Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik* (trc. Nasuh Barın), İstanbul 2003, s. 39-40, 147-148; a.mlf., "The Life Story of an Urban Saint in the Ottoman Empire: Piri Baba of Merzifon", *TD*, sy. 32 (1979), s. 653-678.

HAŞİM ŞAHİN

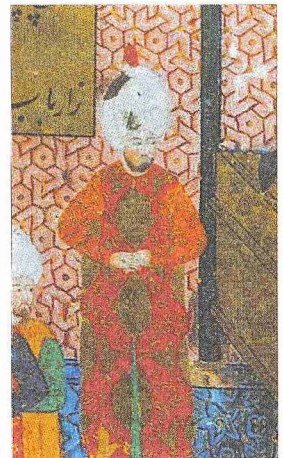
PİRİ MEHMED PAŞA

(ö. 939/1532)

Osmanlı vezîriâzamı.

Muhtemelen 867'de (1463) Konya'da doğdu. Selçuklu âlimlerinden, Fahreddin er-Râzî'nin soyundan gelen Cemâleddin Aksarâyî'nin ahfadıdır. Babası, Çelebi Halife olarak da bilinen Şeyh Cemâl-i Halvetî, II. Bayezid dönemi Halvetiyye meşâyihinden olup bu tarikatın Cemâliyye kolunun kuruçusudur. Pîrî Mehmed Paşa medrese tahsiline babasının Halvetiyye şeyhi olarak bulunduğu Amasya'da başladı ve İstanbul'da tamamladı. Bir süre Amasya Mahkemesi'nde kâtiplik yaptı (896/1491). Amasya valiliği sırasında babasından dolayı kendisini tanıyan II. Bayezid'in tahta çıkması üzerine Sofya, Siroz ve Galata kadılıklarında bulundu, İstanbul Fâtih İmaretî mütevelliliğine getirildi. II. Bayezid'in son yıllarında kadılik hazine defterdarlığına geçti. Yavuz Sultan Selim'in cülûsunun ardından başdefterdar oldu. Çaldıran seferine Rumeli defterdarı olarak katıldı. Çaldıran'da Safevî ordusu ile karşılaştığı sırada yapılan müşaverede hemen savaşa girilmesi konusundaki fikirleri kabul gördü ve bu görüşüyle Yavuz Sultan Selim'in takdirini kazandı. Şah İsmâil'in savaş meydanından kaçıp Tebriz'i terketmesi üzerine onun şehirdeki hazine ve mallarının denetim altına alınması işiyle görevlendirildi. 25 Şâban 920'de (15 Ekim 1514) Mustafa Paşa'nın azli neticesinde boşalan vezirliğe getirildi.

Amasya'da meydana gelen yenîçeri ayaklanmasında evi yağmalanan Pîrî Mehmed Paşa, İstanbul'a döndükten sonra yapılan tahkikat sırasında bu işte ihmali olduğu gerekçesiyle vezirlikten azledildiyse de hemen ardından vezirlik yeniden kendisi-

Ârifî'nin *Süleymannâme* adlı eserinde Pîrî Mehmed Paşa'yı tasvir eden minyatür (TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 18^a'dan detay)